

CBS-berichten: Participatie en inkomsten na collectief en individueel ontslag om bedrijfseconomische redenen

*Ruben van Gaalen en Johan van Rooijen**

Inleiding

De huidige economische situatie is vergelijkbaar met de vorige conjuncturele neergang, nadat de internetluchtbel barstte (2002-2003). Al was de situatie anders en minder erg dan de huidige kredietcrisis, de gevolgen op de arbeidsmarkt waren eveneens groot te noemen (Theeuwes, 2009). Met economische tegenwind gepaard gaand onvrijwillig ontslag kan stevige consequenties hebben voor de levensloop van een gedupeerde werknemer. Het arbeidsmarkttraject staat immers centraal in de levensloop van mensen. In dit onderzoek wordt gekeken naar de gevolgen van een bedrijfseconomisch ontslag voor de arbeidsmarktparticipatie en inkomsten van de gedupeerde werknemers. Ontslagen als gevolg van ziekte, disfunctioneren en verstoorde arbeidsverhoudingen worden buiten beschouwing gelaten. In eerder werk werden in een gezamenlijke publicatie van het CBS en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) de gevolgen van massaontslag in 2001/2002 op participatie en inkomsten geanalyseerd en beschreven (Scheele et al., 2008a; 2008b). Dat onderzoek richtte zich uitsluitend op collectieve ontslagen die werden afgeleid uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). Inmiddels is een belangrijke vervolgstap gezet, namelijk uitbreiding van het onderzoeksmateriaal met gegevens van de Centra voor Werk en Inkomen (CWI) over individueel en collectief ontslag. Hiermee is een gegevensset ontstaan, die onderzoekers in staat stelt een completer beeld te geven van de gevolgen van bedrijfseconomisch ontslag. Dit artikel laat de eerste resultaten zien van analyses op het uitgebreide bestand met ontslaggegevens over 2003. Niet-ontslagen werknemers worden gevolgd en vergeleken met ontslagen werknemers. De analyse beperkt zich tot werknemers die geboren werden na 1945. In 2003 maakten werknemers die geboren zijn vóór 1945, na ontslag namelijk nog veelvuldig gebruik van prepensioenregelingen. Bovendien beperkt de analyse zich tot reguliere banen (zie kader). Deze afbakening werd toegepast om het onderzoek zo veel mogelijk toe te spitsen op werknemers die een sterke binding hebben met de arbeidsmarkt.

Gebruikte bronnen

Primaire bron collectief en individueel bedrijfseconomisch ontslag: registraties van de Centra voor Werk en Inkomen (CWI)

In Nederland wordt pakweg de ene helft van de ontslagen ingediend bij het CWI (ontslagaanvragen), terwijl de andere helft (ontbindingsverzoeken) wordt afgehandeld door het Kantongerecht (SZW, 2003). Het CWI behandelt voornamelijk onslagaanvragen wegens bedrijfseconomische redenen en arbeidsongeschiktheid. Ontslag loopt via het Kantongerecht als er bijvoorbeeld sprake is van een arbeidsconflict of

* Ruben van Gaalen en Johan van Rooijen zijn werkzaam bij het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). E-mail: r.vangaalen@cbs.nl.

als de CWI-procedure niet bevredigend is verlopen (CBS, 2006, pp. 48-52; Sprangers & Diephuis, 2008). Het door het CWI beschikbaar gestelde bestand bevat informatie, die betrekking heeft op de periode vanaf 2003 tot en met 2006. Van de ruim 85.000 CWI-ontslagaanvragen in 2003, was 69% bedrijfseconomisch gemotiveerd, betrof 6% ontslag wegens disfunctioneren en was 25% ziektegerelateerd. Dit onderzoek richt zich op de bedrijfseconomisch gemotiveerde ontslagaanvragen. Er werden 23.200 verleende ontslagaanvragen gekoppeld aan de doelpopulatie in het SSB Banenbestand: beëindigde reguliere banen (geen uitzendwerk/oproepwerk, baanomvang groter dan 0,33 vte en baanduur groter dan twaalf maanden). Van deze verleende ontslagaanvragen maakten 4.700 deel uit van collectief aangevraagde ontslagvergunningen. De overige 18.500 behoorden tot de groep individueel ingediende en verleende aanvragen. Naar verwachting komen eind 2009/begin 2010 de CWI-ontslagaanvragen 2003-2005, die aan de Banenbestanden 2003-2005 kunnen worden gekoppeld, beschikbaar voor onderzoekers die toegang hebben tot het SSB.

Aanvullende bron collectief ontslag: SSB Banenbestand

Niet alle omvangrijke bedrijfseconomische ontslagen worden afgehandeld via het CWI. Voor bepaalde categorieën werknemers, zoals werknemers bij publiekrechtelijke lichamen en onderwijzend personeel, is geen ontslagvergunning nodig. Ook in geval van een faillissement is geen ontslagvergunning benodigd. Tot slot worden niet alle bij het CWI aangemelde collectieve ontslagen uiteindelijk ook afgehandeld via het CWI. Omvangrijke ontslagrondes worden steeds vaker afgewikkeld via een sociaal plan (Scheele et al., 2007). Als vakbonden en het CWI akkoord gaan met een door de werkgever opgesteld sociaal plan, dan worden de arbeidsovereenkomsten beëindigd zonder dat er een verdere instantie aan te pas komt. In dergelijke gevallen gaan werkgever en werknemers met wederzijds goedvinden uit elkaar.

Het is van belang om ook deze mobiliteit te lokaliseren, omdat er wel degelijk sprake is van onvrijwillige baandynamiek als gevolg van bedrijfseconomische calamiteiten, ook al is er juridisch vaak geen sprake van ontslag. Daartoe werden collectieve ontslagen op een indirecte manier geïdentificeerd, gebruikmakend van het SSB Banenbestand 2003. Er werden 13.700 banen gelokaliseerd, die in 2003 via collectief ontslag werden beëindigd. Deze werden toegevoegd aan de 4.700 collectief aangevraagde en verleende ontslagvergunningen. Opgeteld hebben we voor 2003 in totaal 18.400 collectieve ontslagen geïdentificeerd. Eind 2009/begin 2010 komen naar verwachting ook de gegevens over collectief ontslag beschikbaar voor onderzoekers die toegang hebben tot het SSB.

Bron niet-ontslagen werknemers: SSB Banenbestand

Uit het Banenbestand 2003 werden alle overige personen geselecteerd die geboren waren na 1945 en die een reguliere baan bezetten. Dit resulteerde in 5,4 miljoen banen. Deze groep noemen we de niet-ontslagenen. De Banenbestanden 1999-2005 zijn op dit moment al beschikbaar voor onderzoekers die toegang hebben tot het SSB.

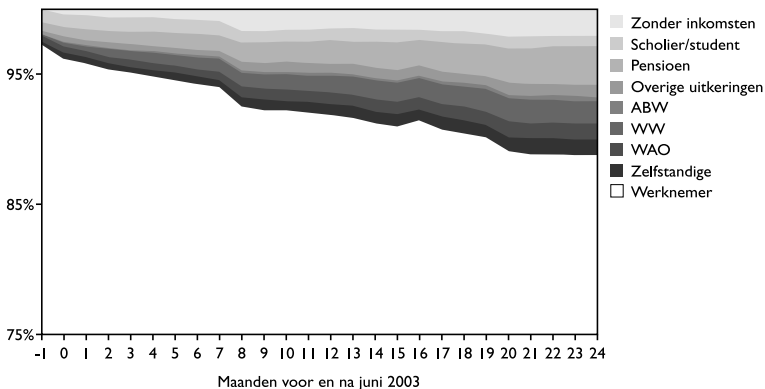
Vooruitblik

In de loop van 2009 wordt een haalbaarheidsonderzoek uitgevoerd naar de mogelijkheid om het ontslagonderzoek uit te breiden met gegevens over ontslag als gevolg van faillissementen. Faillissementen worden niet afgehandeld door de CWI's en worden slechts zeer ten dele waargenomen vanuit het huidige SSB. Gegevens over aangevraagde faillissementen zijn, op het niveau van de juridische bedrijfseenheid, afkomstig van de rechtbanken. Deze gegevens zullen allereerst worden gekoppeld aan het Algemeen Bedrijven Register (ABR) van het CBS zodat bekend is om welke statistische bedrijfseenheden het gaat. Vervolgens wordt een koppeling gelegd met het SSB Banenbestand waarna de werknemers geïdentificeerd worden waarvan de arbeidsrelatie na faillissement wordt beëindigd.

Participatieontwikkeling in de eerste 24 maanden

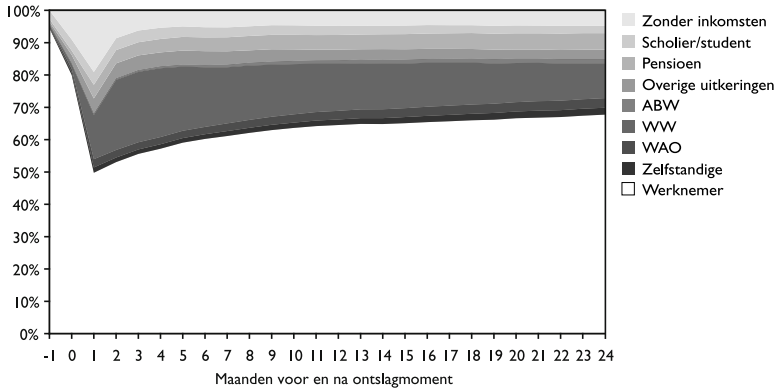
Figuur 1 geeft de participatieontwikkeling weer van die werknemers met regulier werk in 2003 die vallen in de groep niet-ontslagenen.¹ De figuren 2 en 3 laten de participatieontwikkeling zien van werknemers die in 2003 werden ontslagen, hetzij collectief (figuur 2) hetzij individueel (figuur 3). Van de niet-ontslagenen heeft gemiddeld om en nabij 90% in de periode van 24 maanden (na juni 2003) een baan als werknemer.

Figuur 1 Participatieontwikkeling niet-ontslagenen

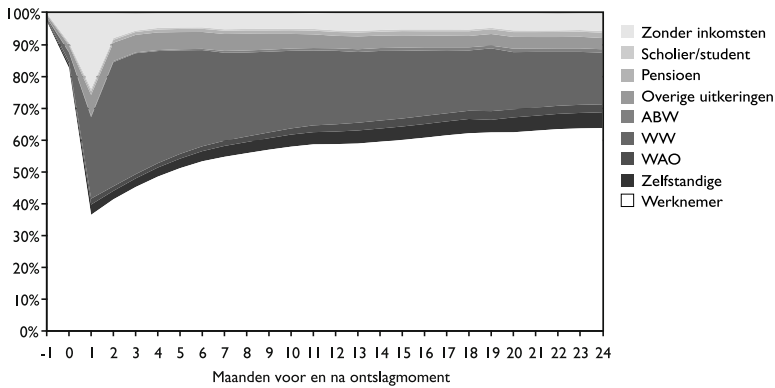

De ontslagenen laten een volledig ander participatieverloop zien in de twee jaar nadat de baan werd beëindigd dan de niet-ontslagenen. Een aanzienlijk deel van de ontslagenen ontvangt na twaalf maanden nog een WW-uitkering: 15% (collectief ontslag) en 23% (individueel ontslag), ten opzichte van 1% voor de niet-ontslagenen. Uiteindelijk heeft 11% van de niet-ontslagenen 24 maanden na dato geen baan als werknemer. Van beide andere categorieën is dat 32% (collectief ontslag) en 36% (individueel ontslag). Bijgaande figuren laten de gemiddelde participatie per maand zien, maar we weten niet hoeveel maanden personen weer werk vinden hebben in de eerste twee jaar na het ontslag in juni 2003. Dit laatste wordt hier aangeduid als de *participatieomvang*.

Figuur 2 Participatieontwikkeling collectief ontslagenen (> 20)

Figuur 3 Participatieontwikkeling individueel ontslagenen (≤ 20)

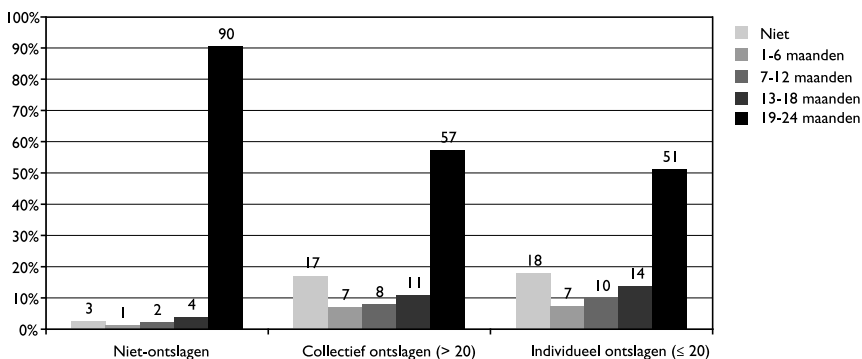
Participatieomvang in de eerste 24 maanden

Figuur 4 laat de participatieomvang zien van werknemers die in 2003 zijn ontslagen, hetzij collectief, hetzij individueel. Ter vergelijking wordt de participatieomvang getoond van werknemers die niet zijn ontslagen. De figuur laat zien hoeveel maanden van de twee jaar na de ontslagmaand, respectievelijk na juni 2003 voor de niet-ontslagenen, een persoon een baan als werknemer heeft. Omdat we verschillen in participatieomvang van potentiële werknemers in beeld willen brengen, worden in deze figuur alleen personen meegenomen die na 1945 zijn geboren. Personen die destijds ouder waren dan 57,5 jaar, maakten vaak gebruik van prepensioensregelingen (de zogenaamde ouderensregeling). We zagen het hoogste percentage van de na 1945 geboren en in de groep werknemers die collectief hun baan beëindigden.

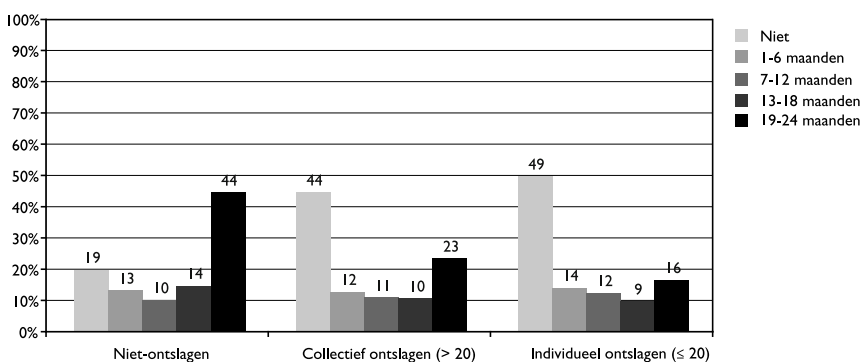
Van de niet-ontslagenen heeft 88% gedurende 19 tot 24 maanden een baan als werknemer, ten opzichte van 54% van de collectief ontslagenen en slechts 49% van de individueel ontslagenen. Daarnaast heeft 4% van de niet-ontslagenen, ten opzichte van 21% van de collectief ontslagenen en eveneens 21% van de individueel ontslagenen

geen baan als werknemer in de 24 maanden na dato. Wat de participatieomvang betreft, zijn de verschillen niet erg groot tussen de collectief en individueel ontslagenen.

Figuur 4 Participatieomvang in de twee jaar na ontslag/juni 2003 (personen geboren na 1945)

Figuur 5 Participatieomvang met inkomsten minimaal op niveau van september 2002 in de twee jaar na juni 2003 (niet-ontslagen)/ontslag in 2003 (ontslagen) (personen geboren na 1945)

Inkomstenpositie als werknemer in de eerste 24 maanden

Naast de participatieomvang na ontslag is het relevant te weten in hoeverre werknemers in staat zijn hun inkomstenpositie van vóór ontslag te hervinden of zich zelfs te verbeteren. Figuur 5 laat zien hoeveel maanden personen in de eerste twee jaar na dato werknemer zijn en daarbij tenminste hun inkomstenpositie van vóór het ontslag bereiken. Er wordt gekeken hoeveel inkomsten een persoon als werknemer maandelijks genereert in de twee jaar na ontslag (ontslagenen), dan wel na juni 2003 (niet-ontslagenen). Deze worden vergeleken met de inkomstenpositie van september 2002. Voor deze vergelijking wordt de percentielscore² gebruikt. Deze score geeft aan op welke positie zich een persoon bevindt in de totale inkomstenverdeling van alle werknemers in Nederland in een bepaalde periode.

In figuur 5 worden weer alleen personen meegenomen die na 1945 zijn geboren. Van de niet-ontslagenen heeft 44% gedurende 19 tot 24 maanden een baan als werknemer waarin hij/zij zich tenminste op de inkomstenpositie van september 2002 bevindt. Voor de collectief ontslagenen is dit percentage 23% en voor individueel ontslagenen niet meer dan 16%.

Conclusie

De meerderheid van de in 2003 ontslagen werknemers herstelt zich snel na ontslag, maar een aanzienlijk deel ondervindt negatieve gevolgen. Collectief ontslagenen herstellen zich beter dan individueel ontslagenen. Daarbij speelt mee dat de groep collectief ontslagenen ook werknemers bevat die de arbeidsovereenkomst op eigen initiatief en met wederzijds goedvinden beëindigden (Scheele et al., 2008a; 2008b).

Noten

- 1 In het SBB is vanaf 1999 op maandbasis van alle tot de bevolking behorende personen de *belangrijkste* bron van inkomsten bekend (de zogenaamde sociaaleconomische categorie). De participatie (het percentage personen met een baan als belangrijkste inkomstenbron) wordt daarvan afgeleid. Studenten krijgen altijd de sociaaleconomische categorie 'Scholier/student'. Omdat er samenloop kan zijn van een baan met een studie of een hogere uitkering, is de participatie van werknemers met regulier werk in 2003 niet 100%.
- 2 De percentielscores worden bepaald voor de inkomstenverdeling van de gehele populatie werknemers. Het eerste percentiel is de eerste 1% van de werknemers wanneer deze op volgorde van oplopende inkomsten zijn gerangschikt, het tweede percentiel de daaropvolgende 1%, etc.

Literatuur

- CBS (2006). *Rechtspraak in Nederland*. Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Scheele, D., Gaalen, R. van & Rooijen, J. van (2008a). *Werk en inkomsten na massaontslag: De zekerheid is niet van de baan*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Scheele, D., Gaalen, R. van & Rooijen, J. van (2008b). Werkzekerheid op de Nederlandse arbeidsmarkt aan de hand van de gevolgen van massaontslagen. In M. Mol, H.-J. Dirven & R. van der Bie (red.), *Dynamiek in de Sociale Statistiek: Nieuwe cijfers over de sociaaleconomische levensloop* (pp. 227-239). Voorburg: CBS.
- Scheele, D., Theeuwes, J.J.M. & Vries, G.J.M. de (2007). *Arbeidsflexibiliteit en ontslagrecht*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Sprangers, A. & Diephuis, B. (2008). Aantal ontslagaanvragen in 2007 bijna gehalveerd. *Sociaaleconomische trends*, 2, 17-19.
- SZW (2003). *Ontslagstatistiek, Jaarrapportage 2003*. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Den Haag.
- Theeuwes, J. (2009). Massaontslagen hoeven niet te ontaarden in massawerkloosheid. *Me Judice*, 2 (11 februari).